

PREDGOVOR

Katedrala od slova

Hvale je vrijedan pothvat umirovljenog nadbiskupa i metropolita msgr. dr. sc. Marina Srakića da se u godini dvaju velikih Strossmayerovih jubileja (1815.-1905.), obilježenoj brojnim znanstvenim skupovima i studijskim danima, tiskaju, široj javnosti nepoznate, Strossmayerove poslanice i okružnice, pravi plodovi njegova uma i srca. Ako je Strossmayer nadaleko poznat po svojoj katedrali, ovo je prilika upoznati ga kao graditelja još jedne katedrale – one od slova! Premda gotovo svako naše mjesto ima ulicu ili trg koji nose njegovo ime, vrlo često spominjano barem u ovoj jubilarnoj godini, ipak se ne bi moglo reći da se o njemu, o njegovoj osobi i njegovim idejama, puno zna. Obično je sve to malo, ili čak krivo. Naime, uz Strossmayerovo ime obično većemo njegove gradnje, nabavu knjižnica i arhivalija, izdavanje knjiga i pomaganje raznih hrvatskih društava, ulaganje u naobrazbu darovitih mladića, dok naši obrazovaniji krugovi, osim nekoliko fraza, jedva da išta znaju o širini duha toga našeg velikana i njegovim dubokim promišljanjima o svim tada aktualnim životnim i društvenim pitanjima. I da se tome nekako doskoči, msgr. Marin Srakić pokrenuo je izdavanje biskupovih okružnica i poslanica. Među ostalim, baš tu, na samom izvoru, možemo se upoznati s glavnim crtama biskupovih ideja i njegove osobe, ali ne na način kako je to bivalo dosad – površno, tek s citatima iz njegovih djela...

Sluga Kristov i čovjek Crkve

Na ovom pothvatu msgr. Marinu Srakiću valja čestitati. Prije svega zbog namjere da se poslanice i okružnice skupi na jedno mjesto, jer su dosad bile doista razasute, pa upravo zbog toga i ostale poprilično nepoznate. I ovaj drugi svezak, koji se odnosi na Strossmayerove poslanice od 1886. do 1891. godine, sadrži svjedočanstvo od izuzetne crkvene vrijednosti. To je svjedočanstvo jedne konkretne biskupske službe, eminentno crkvene. Strossmayer je, kao biskup, vršio službu autentičnog naučitelja, opremljen Kristovim au-

toritetom u pitanju vjere i morala za svoje stado (LG 25), tj. za svoju Đakovačku i Srijemsku biskupiju, a onda posredno i za našu domovinsku Crkvu općenito. Kontekst joj je bio živ, pa u tom smislu čitanje i proučavanje tih poslanica i okružnica predstavlja i jedinstveni ključ za razumijevanje života naše tadašnje Crkve. Naime, kao učitelj u vjeri, biskup Strossmayer upućivao ih je redovito svećenicima i vjernicima svojih biskupija, osvrćući se pritom na važna pitanja vjerskog nauka. Trudio se, prije svega, kao dobri pastir i pravi otac, po primjeru našega velikoga »Dobrog pastira i Biskupa naših duša«, oko propovijedanja i katehetske pouke, te ne manje oko naviještanja evanđelja i cjelovita Kristova misterija. Za tim su upravo išle korizmene poslanice – da vjernici po njima što više upoznaju i žive vazmeno otajstvo te budu jednodušni u molitvi i primanju sakramenata. Strossmayer je dobro znao da i zemaljske stvari mogu pridonijeti izgradnji Kristova Tijela, pa se zato osvrtao i na odnos vjere i aktualnih društvenih, političkih, gospodarskih i tehničkih problema.

Najzad, sve su one pisane obično na visokoj razini, svečanim stilom. Savjesno, zauzeto za vjeru, oduševljeno. Piše ih govornik koji je kao takav bio, osobito u inozemstvu, poznat i štovan radi svojih govora na I. vatikanskom saboru (1869. – 1870). I kao dugogodišnji biskup, u visokoj životnoj dobi, nastojao je uvijek razumljivim jezikom razotkriti značenje pojedinih pitanja za svoje vjernike, a potom i za sve druge dobronamjerne čitatelje, onako kako se to njemu činilo uputnim. Koji put bi komentirao poslanice i enciklike samog rimskog biskupa, pape Lava XIII., da bi ih tako približio našem svijetu, naročito okružnicu »Immortale Dei«, koja je za njega bila »biser« među okružnicama. Vrijeme službovanja biskupa Strossmayera bilo je vrijeme nastajanja jednoga novog svijeta.

Doduše, Strossmayerove poslanice i okružnice bile su potaknute potrebom određenog trenutka i, kao takve, vremenski uvjetovane. No, kako su misli i učenje ovoga velikana Crkve i religioznog veleuma bili poznati gotovo isključivo samo rijetkim teolozima i biskupovim štovateljima u domovini i izvan nje, one i sad još uvijek nadilaze naš prostor i vrijeme. Valja ih kao vrijedno gradivo i danas još upoznavati, pogotovo ako netko želi sveobuhvatno razumjeti lik i djelo biskupa Strossmayera. One nude bogat sadržaj i otkrivanju metodu rada jednog zauzetog pastira, odgovornog za svoju mjesnu Crkvu: kako se on konkretno brinuo za promaknuće ljudske osobe, obitelji i rješavanje socijalnih i drugih pitanja. I njegove misli, smijemo ustvrditi, nadilaze misli vremena, savršeno međusobno isprepletene s biblijskom vjerom. U po-

zadini se zamjećuje kako mu ni književnost, likovna umjetnost, i uopće ono što danas nazivamo medijskom kulturom, s njezinim političkim zaleđem, nipošto nisu bili strani. Razumije se po sebi da to sve u njima nekako odjekuje. Smijemo čak reći da one kao takve imaju izuzetnu crkvenu vrijednost. I sad, iznovice objelodanjene, svima, bez razlike, mogu biti lakše dostupne i poslužiti da se osvijetli lik biskupa koji je i na taj način revno služio svojoj Crkvi, i mjesnoj i domovinskoj, prema svojoj misli vodilji: »Sve za vjeru ...« Slobodno smijemo zaključiti kako je, povezan s ostalim biskupima, bio brižan i spram drugih naših mjesnih Crkava koje su bile u potrebi i izdašno im, bratski i u ljubavi, pomagao.

Čovjek vjere i brižni otac

Počesto, ne gledajući stvari dovoljno široko i u spletu ondašnjih okolnosti, znamo biti kritični prema svojim prethodnim biskupima i ljutiti se što tobože nisu pokazali više osjetljivosti za goruća pitanja svog vremena, bez obzira radi li se o čisto crkvenim pitanjima, društveno-socijalnim ili nekim drugim, olako prosuđujući kako su »promašili« svoju šansu. Po svemu se naime čini, uopćeno rečeno, kao da onda nisu intenzivno razmišljali o tekućim pitanjima, prije svega u svjetlu Evanđelja: kako uočiti goruća pitanja, kako ih, ako je trebalo, relativizirati, strpljivo tumačiti, pa onda i pokazati put kojim je vjernicima bilo ići da bi uopće riješili takva pitanja ili ih barem pokušali rješavati, a sve to posve vjerno i hrabro – braneći jedinstvo vjere i promičući ljubav Mističnog Tijela Kristova. Dovoljno je tako, primjera radi, u našim župnim arhivama potražiti spis Biskupskog ordinarijata u Đakovu, br. 225, od 1. ožujka 1880., kojim biskup Strossmayer obavještava svećenstvo da je »u okolici djakovačkoj u mnogih selih zavladao među pučanstvom užasan glad. Već se stoga i pošastne bolesti ukazaše, koje gladujuće pučanstvo more i dave«, te poziva »da se gladnikom i nevoljnikom u pomoć priteče«.

Rijetko tko ima na umu da je biskup Strossmayer na našem bogoslovnom učilištu u Đakovu bio profesor (1840. – 1847.), kraće vrijeme i profesor biblijskih znanosti. Stoga ne treba čuditi što se u svojim brojnim i različitim spisima postojano nadahnjuje na Evanđelju. Poznavao je on riječ ljudsku, i mnogu kršćansku riječ, naročito onu iz kršćanske starine, ali i Riječ Božju nadasve, od koje se jedino i živi. To je ton koji i u ovom svesku izbija iz svih njegovih spisa. Uostalom, tako i danas čini čovjek vjere, koji je poučljiv: sigurno i ustrajno proglašava istine vjere. To je ton ljubavi, zajedništva koje

valja uspostaviti i stalno čuvati u Crkvi i izvan nje, to je ton nade koja nipošto ne smije umrijeti.

Vrstan teolog i promicatelj crkvenog jedinstva

Kao čovjek Crkve, biskup Strossmayer posvetio je cijeli svoj životni vijek ideji sjedinjenja katolika i pravoslavnih Slavena pa, među ostalim, i svoju katedralu namijenio »jedinstvu Crkava«, i bio u pravom smislu preteča eku-
menizma kakva danas poznajemo, i kakva su nam ga još u 9. stoljeću zacrtala i u залог ostavila sveta braća Ćiril i Metodije, naši apostoli i prosvjetitelji Slavena. I to sve u ovome svesku, kao i u ostala tri, msgr. Marin Srakić želi, ne bez valjanog razloga, predstaviti na jednome mjestu, da sve bude lakše i posve razvidno: puno se, naime, probirljivo pisalo i govorilo o Strossmayeru, već prema tomu tko i kada, i u kojoj prigodi. A poznato je kako ga se čak zlorabilo i krivotvorilo. Zato nam Strossmayera valja prije svega danas ponovno iščitavati. I proučavati. Sad je to posve olakšano, građu imamo na jednome mjestu.¹

Okrugnice i poslanice nastajale su godinama, u raznim prilikama, ali tek ovako sabrane pokazuju sve svoje bogatstvo i dubinu sadržaja. Tek ih sad možemo pravo promatrati u cjelini: otkrivaju nam biskupovu mudrost i arhitekturu napisanoga, ljepotu kršćanskog življenja, i to usprkos nedaćama vremena i napetostima u našim crkvenim zajednicama i krajevima i izvan njih, čak i u javnim nevoljama, kako smo netom spomenuli. Strossmayer je dobro znao da je on samo sluga Kristov, temelj pak svega je Krist.² A na zgradi kojoj je temelj Krist svatko može raditi. Svačije će djelo na kraju biti nagrađeno prema kakvoći rada.

I tako nam biskup Strossmayer govori ne samo svojim veličanstvenim djelima, već i svojim spisima. A ima se i što čitati: kako jasno je on nekoć aplicirao i zagovarao sam sadržaj Evandjelja, ali i druge životne sadržaje, isticao duboku evanđeosku viziju crkvenih, ali i ljudskih stvarnosti u svojem vremenu. A to su sve odreda bile, a i danas su još uvijek, aktualne teme. Usput nam otkrivaju obilježja duhovnosti i biskupova služenja.

¹ U uvodu u prvu knjigu msgr. Srakić je objasnio kako je došlo do ideje da se teške i dugačke jezične periode raščlane stavljanjem podnaslova; naime, namjera je bila olakšati čitatelju praćenje teksta i učiniti preglednim važne teme, osobe ili događaje.

² U tom smislu (usp. 1 Kor 3,9ss), valja graditi na temelju koji je postavio sam Isus Krist.

Autentični učitelj vjere, svećenik i pastir

Predstavljajući okružnice i poslanice u ovom obliku, umirovljeni nad-biskup, zadnji u kronotaksi đakovačko-srijemskih biskupa, msgr. Marin Sra-kić sa svojim suradnicima odaje doista duboko poštovanje svojem velikom i zaslužnom (petom) prethodniku na stolici đakovačkih i srijemskih biskupa.

Među brojne zadaće biskupa u mjesnoj Crkvi, vidjeli smo već, ubraja se poučavanje povjerenog mu svećenstva i puka. Biskupi su, naime, učitelji vjere i pastiri Crkve. To je, među inim, bila također zadaća i našeg biskupa J. J. Strossmayera, koji je za vrijeme svoje duge biskupske službe neumorno obilazio obje prostrane biskupije, *aeque principaliter unitae*, te svojim sveće-nicima i vjernicima upućivao, obično u godišnjem ritmu, brojne i glasovite okružnice. Poslužio se njima kao sredstvom u vršenju svoje zadaće u Božjem narodu. I danas se naročito ističe, tako izrijeком u Dogmatskoj konstituciji o božanskoj objavi »Dei Verbum«, kako je »zadaća vjerodostojno tumačiti pisanu ili predanu riječ Božju, povjerenu samo živom crkvenom učiteljstvu, koje to s autoritetom čini u ime Isusa Krista« (DV 10) i, kao takvu, povjerenu biskupima u zajedništvu s Petrovim nasljednikom.

Dakako, biskupi sa svojim prezbiterima, kao svojim suradnicima, »imaju prvenstvenu zadaću da svima naviještaju Božje Evanđelje«, čita se u Dekretu o službi i životu prezbitera »Presbyterorum ordinis« (PO 4). To je, uostalom, na tragu onoga što sam Gospodin Isus, komu je bila dana sva vlast i na nebu i na zemlji, veli svojim učenicima: da idu po svem svijetu i svakome i svugdje propovijedaju Radosnu vijest (usp. Mk 16,15). I jedno i drugo će potrajati do kraja svijeta. Kao takvi, biskupi su »glasnici vjere, koji dovode Kristu nove učenike, i autentični učitelji« apostolske vjere »obdareni Kri-stovom vlašću«, kako to pokazuje Dogmatska konstitucija o Crkvi »Lumen gentium« (LG 25).

Ovdje se pozivamo baš na dokumente II. vatikanskog sabora, jer su upravo proročanske misli biskupa Strossmayera, i ono o čemu je on sanjao na I. vatikanskom saboru, npr. o crkvenom jedinstvu, našle snažnog odjeka upravo na II. vatikanskom saboru. Nedvojbeno je i vidljivo da je biskup Stro-ssmayer, osim svoje službe posvećivanja, vršio službu poučavanja i uprav-ljanja. I budući da je bez sumnje bio vrstan teolog, znao je da djeluje u ime samoga Krista Učitelja, Pastira i Svećenika, *in Eius persona agens* (LG 20).

I sad, prije negoli letimice i makar djelomično pogledamo koje je teme predlagao svećenicima i vjernicima na razmišljanje, možemo zaključiti kako

je on doista bio pravi, autentični učitelj vjere, svećenik i pastir. Kršćansku vjeru izlagao je prikladno, prilagođeno potrebama. Da bi u tom bio uspješniji, i da se njegove poslanice ne moraju više prepisivati i slati dalje kao nekoć, osnovao je i pokrenuo svoje dijecezansko glasilo »Glasnik Biskupije đakovačko-sriemske«, danas »Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije«. Potom je za potrebe svoje biskupije osnovao vlastitu tiskaru. Slično tomu, II. vatikanski sabor (u dekretu »Christus Dominus«, o pastirskoj službi biskupa /CD 2, 13/) i danas od svakog biskupa traži da se koristi modernim komunikacijama. Potonji je sabor bio, prema sudu uvaženih povjesničara i teologa, najbolja Strossmayerova rehabilitacija. Poznato nam je kako je tek II. vatikanski sabor otvorio Crkvu drugim kršćanskim zajednicama, kako je uveo kolegijalno upravljanje Crkvom, univerzalizirao središnje urede Crkve u Rimu, reformirao liturgiju, započeo reformu crkvenog Zakonika. Sve je to već bio tražio biskup Strossmayer još na I. vatikanskom saboru kad je istupio sa zahtjevom za demokratizacijom Crkve. Pa čak i onda kad se bio privremeno suprotstavio dogmi o nepogrešivosti pape, jer ju je iz znanstvenih, ali i praktičnih razloga smatrao novom preprekom crkvenom jedinstvu, koje mu je bilo toliko na srcu.

Dovoljno je ovdje, u ovome svesku, otvoriti sadržaj da se vidi koji su tekstovi poimence pretiskani i što sadrže. S našeg se gledišta nije lako oteti dojmu da su pisani poput kakve sheme i podloge za saborsku raspravu o pastoralnoj konstituciji o životu Crkve, poznatoj kao »Gaudium et spes«. Već je vrijedno opaziti kako Strossmayer oslovljava svoje naslovnike: Poljubljeno u Isusu stado moje i mila braćo svećenici! Ili: Poljubljena u Isusu braćo! Dobri moj puče kršćanski! Dragi moj narode kršćanski! Ili: Dragi moj puče pravovjerni! Drago stado moje!

Poučavao je vjernike istini koju treba vjerovati, ljubavi koju treba vršiti i blaženstvu kojemu se treba nadati

U korizmenoj okružnici iz g. 1886. Strossmayer piše o »kršćanskom ustrojstvu država«. Govori najprije o Crkvi koja bi imala biti izvor i zalog jedinstva, a jedinstva, nažalost, nema. Pitanje jedinstva nije neumjesno, naprotiv, s njim je povezana i sloboda Crkve. Bog je stvorio čovjeka društvenim bićem. I čovjek pojedinac i ljudsko društvo od Boga su i po Bogu. Sv. pismo pruža upute i smjernice za držanje prema političko-upravnim vlastima. Kad tako Pavao govori o poslušnosti vlastima (Rim 13,1-7), on praktično primjenjuje Isusove zapovijedi: »Podajte caru carevo, a Bogu Božje« (Lk 20,25).

Strossmayer ponavlja da je svaka vlast od Boga, ali o njezinu vanjskom obliku odlučuje narod. To ne znači da su vlastodršci izabrani od Boga, već da je služba koju oni vrše uspostavljena od Boga, i to zbog dobra naroda. Strossmayer ističe da se Crkva svojim pravom i svojim držanjem ne protivi državi, štoviše, među njima mora vladati uzajamno poštovanje, razumijevanje i sloga. Katolička Crkva kao takva nije neprijateljica suvremenih sustava. Zatim govori o dužnostima katolika s obzirom na državu i javni život, o tome da odnos pravih vjernika prema domovini nipošto ne smije biti nemaran ili nehajan. Danas bismo rekli kako nam je domovina darovana, povjerena, i to kao mjesto na kojemu gradimo Božje kraljevstvo, oslonjeno doduše na Božje djelo, ali ipak povjereno našim rukama, našoj odgovornosti i savjestima.

O Crkvi koja djeluje u državi Strossmayer će progovoriti i u svojoj poslanici iz god. 1891., govoreći o »dužnostima kršćanskih građana«. Katolik je dužan ljubiti svoju domovinu, a još više svetu Crkvu. Nadalje, biskup ističe kako je nepoznavanje vjere uzrok lakoumnih izjava nekih u Crkvi i izvan nje, pa zato vjeru treba proučavati i hrabro svjedočiti. Crkva svojim učiteljstvom prosvjetljuje svakog čovjeka i po svojoj naravi ona je zalog mira, ljubavi i sloge. Također, biskup govori o slobodnoj Crkvi i slobodnoj državi. Štoviše, prava sloboda bitni je uvjet da Crkva može ispuniti svoju zadaću. I u to se vrijeme već vidjelo da liberalizam i neoliberalizam, pogotovo pod plaštem demokracije, nisu od jučer. Već su tada nositelji liberalizma nastojali ovladati medijima i školstvom, kako bi preko njih razarali ljubav prema Bogu, Crkvi, domovini i kršćanskoj obitelji.

U svojoj poslanici iz 1887. god. Strossmayer govori o »kršćanstvu i Crkvi«. Unatoč svemu, on je duboko uvjeren da našem puku nitko ne može podmetati bajke kad se radi o bezboštvu, nevjeri i razvratnosti, te da će rovanjenja neprijatelja Crkve naći slab odjek kod zdravog duha našeg naroda. »Isus Krist je isti jučer i danas i zauvijek isti« (Heb 13,8). Dok vođe i starješine u Crkvi iščezavaju, Isus Krist je uvijek »isti«: »jučer«, kad je govorio po prorocima (Heb 1,1), »danas«, kad nas Bog potiče da po vjeri konačno dospijemo u njegov počinak (Heb 3,7.13; 4,7), »i zauvijek« isti (Heb 1,8; 7,16.17.21.24.28). On je čvrsto sidro duše usred svih trpljenja i nesigurnosti, sidro koje prodire u unutrašnjost iza zastora, kamo je Isus ušao za nas u svojstvu preteče (Heb 6,19). Od Isusa je vrhovno apostolstvo, Isus Krist je izvor svih promjena u povijesti, pa zato bez daljnje valja slijediti njegov nauk o Bogu. Strossmayer ističe kako je moderna znanost odbacila Sveto pismo. I dalje još kaže kako počeci svete Crkve sežu dalje u prošlost od Svetog pisma i Evanđelja.

Uronimo u Strossmayerovu duhovnu čitanku

Crkva čuva Sveto pismo kao svoju dušu, govori o njemu kao zapisanoj riječi Božjoj, Božjem govoru, i poučava kako ga nadasve treba čitati. Posebnu pozornost valja pokloniti Kristovim čudesima. Među ostalim, govori dalje kako kršćanski moral nadilazi svaki drugi moral, i kako vječne istine morala prelaze u javni i obiteljski život. Zanimljivo je vidjeti kako on dalje govori da je »Crkva kriva što je živa«, pa je čak napadaju i vlastiti sinovi, da druge i ne spominjemo. Samojoj Svetoj Stolici valja zajamčiti slobodu i samostalnost, ističe biskup Strossmayer, a Crkva je kao takva oduvijek njegovala znanost. Crkvu optužuju za sva zla zbog njezina poziva da mislimo na vječnost. A poznato je, kaže on, da Crkva ni danas ne progona nikoga, štoviše, pomogla je svladati kaos i metež srednjega vijeka. Dalje govori o lažnim optužbama i klevetanju Crkve srednjega vijeka te obrađuje pitanje križarskih ratova. Potom govori o zakonu čistoće i kršćanskoga braka, dostojanstvu ženskoga spola, da bi na kraju, još onda, postavio i pitanje: »Je li hrvatski narod još uvijek katolički kršćanski narod?«

Zanimljiva je i poslanica iz g. 1888. »o zlu i nevoljama na svijetu«. Vječiti i posljednji uzrok svakoga zla je grijeh, što on osvjetljuje biblijskim primjerima. Ne propušta se osvrnuti i na dobre i loše strane industrijske revolucije. Također, govori o potrebi češće skrušene ispovijedi. Ali i o zlu samoubojstva, pobačaja... I, shodno tome, potrebi da svaki dan napredujemo u vjeri.

Korizmena poslanica iz g. 1889. govori »o slobodi«; u njoj biskup Strossmayer prerađuje misli iz enciklike Lava XIII. o pravoj slobodi. Kršćanstvo je pravi i jedini izvor i počelo prave slobode. Narod ima pravo boriti se za svoju slobodu. Tu se, među ostalim, govori i o slobodi riječi, tiska i jezika.

A korizmena poslanica iz g. 1890. obrađuje »pokoru i uskrsnuće naše«. Čovjek je napokon mukom i Isusovom smrću izmiren s Bogom: gdje se umnožio grijeh, još više se bila umnožila milost Božja. Dalje biskup govori o naravi i dužnosti svete pokore te o svemu što je s njome u svezi. Sve ljude, a osobito svećenike, već samo njihovo zvanje potiče na pokoru. I u tom se pogledu valja držati Isusa Krista i majke Crkve. Dalje se govori o nedjelji kao danu Gospodnjem, te smrti i Isusovu uskrsnuću kao temelju kršćanske nade.

Vrijedno je istaknuti i okružnicu koju je biskup Strossmayer objavio iste godine o 40. obljetnici svoje pastirske službe i u kojoj, gotovo autobio-

grafski, progovara o svojim postignućima, ali i o nerazumijevanju i napadima na njegov rad te o još nekim nedovršenim planovima.

I tako, dok čitamo ove poslanice i okružnice biskupa Strossmayera, ne možemo se oteti dojmu koliko je taj biskup bio pastirski razborit u podržavanju i promicanju pučke religioznosti, u pročišćavanju i ispravljanju religioznog osjećaja i koliko je nastojao da vjernici napreduju u spoznaji Kristova otajstva (Ef 3,19), i njegove sveobuhvatne ljubavi, neiscrpne i pripravne na žrtvu. U svakom slučaju, on je svojem puku revno propovijedao vjeru koju treba da vjeruje i u život primjenjuje (LG 25). Biskup Strossmayer bio je duboko svjestan da je sveta Crkva ujedno majka i učiteljica, te je poučavao vjernike istini koju treba vjerovati, ljubavi koju treba vršiti i blaženstvu kojemu se treba nadati. Premda jezik poslanica, unatoč nekim zahvatima, još uvijek zvuči starinski, pa zahtijeva stanovit napor, čak predstavlja i svojevrstan izazov, one će i našim angažiranim suvremenicima koji misle i traže život, putove i Božju blizinu, biti dobar duhovni pratilac i ponuditi raznolike poticaje, kao prava Strossmayerova duhovna čitanka.

U Đakovu, 20. srpnja 2015., na blagdan sv. Ilije proroka, zaštitnika Đakovačko-osječke nadbiskupije.

Msgr. Luka Marijanović